

پیوند ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی ایران (با تأکید بر نقش فرهنگ و رسانه)

رضا ذبیحی^۱

چکیده

ایران‌شناسی به‌عنوان یک علم مستقل از شرق‌شناسی، با توجه به ماهیت میان‌رشته‌ای خود نیازمند تعامل و هم‌افزایی با سایر رشته‌ها از جمله روابط بین‌الملل و دیپلماسی عمومی، فرهنگی و رسانه‌ای است. بنابراین می‌توان با بررسی اسناد بالادستی، اهداف مرتبط با دو حوزه دیپلماسی عمومی و ایران‌شناسی را شناسایی کرد و انطباق آن با وظایف و مسئولیت‌های سازمان‌های متولی هر کدام از این دو حوزه را سنجید. با این اقدام پژوهشی، اهداف مشترک مشخص می‌شود که عبارتند از: «اشاعه تصویر مطلوب از ایران، تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی، مقابله با ایران‌هراسی، هم‌افزایی و در نهایت افزایش قدرت نرم ایران». در مرحله بعد و ناظر بر اهداف مستخرج، الزامات پیوند مطلوب میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی مشتمل بر مواردی نظیر ایجاد همگرایی با دیگر کشورها و کاستن از زمینه‌های واگرایی مشخص می‌شود. در نهایت سؤال اصلی پژوهش حاضر اینگونه مطرح می‌شود که «چه راهکارهایی برای پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی کشور وجود دارد به‌گونه‌ای که ظرفیت‌های ایران‌شناسی برای پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی فعال شود؟» روش انجام این پژوهش، توصیفی و تحلیلی است و به‌منظور کاربست آن، مطالعه اساسنامه سازمان‌های مرتبط از جمله صداوسیما و نیز مفاد اسناد بالادستی مبنای قرار گرفته است. به‌عنوان فرضیه، این امر مستلزم مجموعه راهکارهایی مرکب از اقدامات ساخت‌افزایی و نرم‌افزاری است که به‌طور همپوشان و حمایت‌کننده، مکمل یکدیگر باشند. موارد نرم‌افزاری نظیر دیپلماسی رسانه‌ای مبتکر و خلاق با محوریت ایران‌شناسی و موارد سخت‌افزاری نظیر ایجاد ارتباط ساختاری میان ایران‌شناسی با حوزه بین‌الملل.

کلیدواژه‌ها: ایران‌شناسی، دیپلماسی عمومی، دیپلماسی فرهنگی، دیپلماسی رسانه‌ای، اسناد بالادستی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۵

۱. استادیار روابط بین‌الملل، گروه مطالعات جغرافیای ایران، بنیاد ایران‌شناسی. تهران، ایران.

r.zabihi@iranology.ir

DOI: 10.22034/imrl.2024.465963.1258

مقدمه

ایران‌شناسی که در ابتدا به‌عنوان یکی از شاخه‌های شرق‌شناسی مطرح شد، امروزه با توجه به فراوانی تولیدات محتوایی پژوهشگران علاقه‌مند به این حوزه و اقدامات ساختاری نظیر تاسیس بنیاد ایران‌شناسی در سال ۱۳۷۶، در قامت یک علم نوین و مستقل مطرح شده است. اما با توجه به نوپا بودن ایران‌شناسی در شکل امروزی آن، بسیاری از ظرفیت‌های این علم بالفعل نشده و نیازمند توسعه است. این مهم، نیازمند کنکاش و احصاء ظرفیت‌های بالقوه فراوانی است که این علم برخوردار از آن است و در این مسیر می‌تواند در عرصه‌های گوناگون به رونق ساحت علم کاربردی کمک کند. این علم می‌تواند برای کمک به دیپلماسی عمومی کشور استفاده شود. این مهم نیازمند بهره‌مندی از انواع دیپلماسی عمومی از جمله دیپلماسی رسانه‌ای و ایفای نقش مطلوب توسط شبکه‌های برون‌مرزی صداوسیما و نیازمند توجه به عناصر فرهنگی ایران برای تعمیق و توسعه تعاملات و تبادلات فرهنگی است. بدین منظور، سؤال اصلی این پژوهش نیز بر همین مبنا شکل گرفته است که فعال‌سازی ظرفیت‌های مربوط به ایران‌شناسی چگونه می‌تواند باعث پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی کشور شود؟ به دیگر سخن در این پرسش به دنبال راهکارهای پیوند میان دو حوزه هستیم. و پیشتر نیز این سوالات مطرح است که اهداف و الزامات برای پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی ایران چیست؟ روش انجام این پژوهش، توصیفی و تحلیلی است و به‌منظور کاربست آن، مطالعات اسنادی با اساسنامه سازمان‌های مرتبط و نیز مفاد مربوط در اسناد بالادستی مبنا قرار گرفته است. در راستای نیل به پاسخ این پرسش اساسی، توصیف وضعیت و یافتن ظرفیت‌های ایران‌شناسی و استخراج اهداف آن و نیز اهداف مرتبط با دیپلماسی عمومی کشور، در این پژوهش ابتدا، مهمترین اسناد بالادستی موجود که مرتبط با این حوزه‌ها بوده استخراج و سپس انطباق این اهداف با سازمان‌های اصلی متولی این دو حوزه محک زده شده است. در واقع مجموعه مطالعات اسنادی مذکور، مبنایی برای تبیین و ترسیم اهداف مشترک میان دو حوزه ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی است. اسناد موردنظر از یک‌سو دربرگیرنده اسناد بالادستی شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و نیز قانون برنامه هفتم توسعه است و از سوی دیگر ناظر بر اساسنامه سازمان‌های متولی این دو حوزه و نیز سند تحول رسانه ملی در افق ۱۴۰۵ است. این موارد، در حوزه ایران‌شناسی شامل بنیاد ایران‌شناسی و در حوزه دیپلماسی عمومی مشتمل بر وزارت امور خارجه، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و سازمان صداوسیما است. در این میان سازمان صداوسیما به‌ویژه معاونت

برون مرزی آن که شبکه‌های برون مرزی و بین‌المللی صداوسیما نظیر العالم و الکوثر در سطح منطقه‌ای و پرس‌تی‌وی در سطح بین‌المللی و جهانی ذیل آن قرار می‌گیرند، از جایگاه و نقش حائز اهمیتی در پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی کشور مبتنی بر رویکردهای ایران‌شناسانه برخوردار هستند.

در مرحله بعد و برای تحلیل داده‌ها و با توجه به مطالعات اولیه، الزامات ناشی از پیوند مطلوب این دو حوزه استنتاج می‌گردد. در نهایت بر اساس نتایج حاصل از کلیه مطالعات انجام شده، راهکارهای مناسب در جهت پیوند میان این دو حوزه و نیز فعال سازی ظرفیت‌های ایران‌شناسی در راستای پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی کشور ارائه گردیده است. بطوری که پیشبرد اهداف مذکور مستلزم مجموعه راهکارهایی مرکب از اقدامات سخت‌افزاری و نرم افزاری است که بطور همپوشان و حمایت کننده مکمل یکدیگر باشند. اقدامات نرم افزاری نیازمند تهیه نقشه راه مدون برای فعال سازی ظرفیت‌های ایران‌شناسی است؛ شامل مواردی نظیر: بازساخت و بکارگیری عناصری فرهنگ ایران باستان و پس از اسلام در تعاملات فرهنگی کشور، شناسایی ریشه‌های مشترک فرهنگی، مذهبی و قومی با سایر ملل و اقوام و تبیین چگونگی کاربست آن در ارتقاء روابط ایران با سایر کشورها، تهیه متون برای آگاهی بیشتر و ملموس‌تر و همه جانبه سفرا و رایزنان فرهنگی ایران و نیز تولید محتوا در جهت مقابله با ایران‌هراسی. اقدامات سخت‌افزاری نیز مواردی نظیر ایجاد ارتباط ساختاری میان ایران‌شناسی با حوزه بین‌الملل، تلاش به منظور تاسیس کرسی‌های ایران‌شناسی و نیز حمایت مالی از پژوهشگران ایران‌شناسی در داخل و خارج، را شامل می‌شود.

پیشینه پژوهش

پیشینه این پژوهش را می‌توان حداقل به دو دسته کلی تقسیم کرد. نخست مواردی که متمرکز بر دیپلماسی فرهنگی ایران هستند و به دنبال آسیب‌شناسی و ارائه راهبرد در این زمینه‌اند. دسته دوم پژوهش‌هایی هستند که به بررسی تصویر ایران و دیپلماسی رسانه‌ای کشور پرداخته‌اند.

جدول ۱- پیشینه پژوهشی

ردیف	عنوان	نویسندگان / سال	یافته‌های اصلی
۱	نقش «قدرت نرم» ایران در مقابله با ایران‌هراسی	میرمحمدصادقی و حاجی‌مینہ (۲۰۱۹)	بدون توسل به زور و برهم زدن تعادل در روابط بین‌الملل، با استفاده از ابزارهای گوناگون در عرصه دیپلماسی عمومی و قدرت نرم ایران، می‌توان در کاهش فضای جهانی و منطقه‌ای ایران‌هراسی و تضعیف ضدیت علیه ایران اقدامات مؤثر انجام داد.
۲	آسیب‌شناسی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهبرد	اژدری و همکاران (۱۳۹۷)	ایران در زمینه دیپلماسی فرهنگی در موقعیت استراتژی محافظه‌کارانه قرار دارد و لازم است اشتراکات دینی، فرهنگی و تاریخی، گسترش مناسبات و همکاری فرهنگی، اقتصادی و علمی تقویت شود.
۳	بررسی وضعیت و جایگاه سیاست‌گذاری دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	بهزادنسب (۱۳۹۶)	ایران در حوزه فرهنگ و تمدن ایرانی ظرفیت‌های چشمگیر دارد که بهره‌گیری مناسب از این منابع، مستلزم برنامه‌ریزی و دستورکارهای اجرایی است و می‌تواند پیشبرد اهداف سیاست خارجی کشور را تسهیل کند.
۴	درآمدی بر دکترین مطلوب دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	حق‌پرست و خداین (۱۳۹۹)	حاصل تحریم و تهاجم فرهنگی به ایران، بدبینی مردم جهان به ایرانیان با وجود تاریخ و تمدن کهن ایران است. اکنون مهمترین اقدام لازم، فعال کردن دیپلماسی فرهنگی مطلوب در سیاست خارجی است.
۵	مدیریت تصویر بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران: آسیب‌شناسی و توصیه‌ها	حاتم‌زاده و همکاران (۱۴۰۱)	فقدان درک مشترک از منافع ملی در میان سیاست‌گذاران، امنیت‌محور بودن سیاست خارجی و مبادلات فرهنگی، فقدان یک نهاد ملی مستقل و مسئول در عرصه تصویرسازی ملی، آسیب‌ها در این زمینه هستند.

<p>ایران در دهه‌های اخیر به دلیل آرمان‌های انقلابی، آماج حمله‌های رسانه‌ای و تبلیغاتی با پروژه‌های اسلام‌هراسی، شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی بوده است، اما نقشه راه مناسبی برای مقابله با این هجمه‌ها نداشته است.</p>	<p>سلطانی‌فر و خانزاده (۱۳۹۲)</p>	<p>دیپلماسی رسانه‌ای جمهوری اسلامی ایران</p>	<p>۶</p>
<p>معاونت برون‌مرزی صداوسیما، این ظرفیت را دارد که با اقداماتی از قبیل تشکیل و تأسیس مجامع رسانه‌ای مشترک، تقویت تولید محتوا بر اساس ذائقه مخاطبان منطقه در جهت ارتقاء دیپلماسی رسانه‌ای و تأمین منافع ملی کشور گام‌های بیشتری بردارد.</p>	<p>نیک‌روش و پویا (۱۳۹۹)</p>	<p>ظرفیت‌های برون‌مرزی رسانه ملی در ارتقای دیپلماسی رسانه‌ای جمهوری اسلامی ایران</p>	<p>۷</p>

بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که تلاش آنها برای آسیب‌شناسی و بهبود دیپلماسی عمومی کشور کمتر متمرکز بر رویکردهای ایران‌شناسانه و ضرورت پیوند سازمانی و محتوایی میان این دو حوزه بوده است. از سوی دیگر این پژوهش در مقایسه با نمونه‌های پیشین درصدد بوده است که با مطالعات اسنادی مبتنی بر اسناد بالادستی و مبتنی بر اساسنامه‌های سازمان‌های متولی، بایسته‌های لازم درباره چگونگی و شیوه تحقق این پیوند را با تأکید بر ابعاد فرهنگ و رسانه تبیین نماید.

۱. چارچوب مفهومی

با توجه به اینکه این پژوهش در نظر دارد دو حوزه مطالعاتی مشابه اما مختلف را تحلیل و آنگاه اقدام به پیوند این دو به یکدیگر کند، از دو دسته مفاهیم در قالب چهارچوب مفهومی به شرح ذیل استفاده کرده است.

۱-۱. دیپلماسی عمومی

ساده‌ترین تعریف درباره دیپلماسی آن است که آن را به‌عنوان «ارتباط مستقیم با مردم خارجی، با هدف تأثیرگذاری بر تفکر آنها و در نهایت بر روی دولت‌های آنها» توصیف می‌کند (Malone, 1995: 199). در تعریفی دیگر، دیپلماسی عمومی، شیوه‌ای است که در آن دولت، افراد و گروه‌های خصوصی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر نگرش‌ها و نظرات عمومی تأثیر می‌گذارند

که باعث می‌شود مستقیماً بر تصمیمات سیاست خارجی دولت دیگر مؤثر باشد (Signitzer & Coombs, 1992: 138). یک طبقه‌بندی ساده نیز اجزای دیپلماسی عمومی را شامل این مؤلفه‌ها می‌داند: گوش دادن، حمایت، دیپلماسی فرهنگی، تبادل و پخش بین‌المللی^۱ (Cull, 2008: 31). دیپلماسی عمومی امروزه به‌عنوان مکمل دیپلماسی سنتی یا رسمی کاربردهای وسیعی پیدا کرده و پیشبرد سیاست خارجی کشورها بدون آن در عمل دچار نقصان و کمبود است. بنابراین اکثر کشورها و به‌ویژه قدرت‌های بزرگ و کشورهایی که دارای قدمت تاریخی هستند و نیز کشورهایی که مدعی نظم‌سازی بین‌المللی مدعی هستند، سعی می‌کنند دیپلماسی عمومی فعالی داشته باشند.

از جنبه تاریخی، دیپلماسی عمومی در جنگ سرد الهام‌بخش بسیاری از مطالعات درباره ابزارهای مختلف ابرقدرت‌ها و سایر دولت‌ها برای دستیابی به اهداف بین‌المللی خود شد (Gilboa, 2008: 55). زیرا دیپلماسی عمومی در قرن بیستم از دو جنگ جهانی و چارچوب توازن قدرت بین شرق کمونیستی و غرب سرمایه‌داری نشأت گرفته است. اما احیای آن در قرن بیست‌ویکم در چارچوب اعلان جنگ پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ بر ضد تروریسم و تلاش آمریکا و انگلیس برای به‌دست آوردن قلب و ذهن جمعیت‌های بومی در غرب آسیا ریشه دارد (Snow & Taylor, 2009: Preface). تحقیقات در زمینه دیپلماسی عمومی نقطه تلاقی فکری رشته‌های مختلف دانشگاهی از جمله روابط عمومی بین‌المللی، ارتباطات جمعی، روابط بین‌الملل، مطالعات استراتژیک و مطالعات دیپلماتیک است (Golan & Yang, 2015: 1) و از زمانی که ادmond گالیون^۲، رئیس دانشکده حقوق و دیپلماسی در دانشگاه تافتس^۳، واژه دیپلماسی عمومی را در سال ۱۹۶۵ ابداع کرد، حوزه دیپلماسی عمومی به‌طور فزاینده‌ای مطرح شد (Cull, 2009: 19). اولین و فوری‌ترین بُعد دیپلماسی عمومی، ارتباطات روزانه است که شامل تبیین زمینه تصمیمات سیاست داخلی و خارجی است. بُعد روزمره باید شامل آمادگی برای مقابله با بحران‌ها و مقابله با حملات باشد. یکی دیگر از ابعاد، توسعه روابط با افراد کلیدی در سال‌های متمادی از طریق بورسیه تحصیلی، مبادلات، آموزش، سمینارها، کنفرانس‌ها و دسترسی به کانال‌های رسانه‌ای است. هر یک از این سه بعد دیپلماسی عمومی نقش مهمی در کمک به ایجاد تصویری جذاب از یک کشور ایفا می‌کند و می‌تواند چشم‌انداز آن را بهبود بخشد (Nye, 2004: 107-).

1. international broadcasting
2. Edmund Gullion
3. Tufts University

110). دیپلماسی عمومی همچنین به عنوان ابزاری برای ارتقای قدرت نرم یک کشور کاربرد دارد (Nye, 2008: 94). در قدرت نرم، بازیگر به نتیجه مطلوب خود از طریق روش‌های غیرمستقیم دست می‌یابد. در نتیجه قدرت نرم با نفوذ متفاوت است، چرا که نفوذ ممکن است بر مبنای قدرت سخت، تهدید و یا پاداش باشد، اما قدرت نرم توانایی جلب دیگران بر اساس رضایت است (عسگری، ۱۳۸۹: ۶۷).

دیپلماسی فرهنگی نیز که به عنوان «تبادل اندیشه‌ها، اطلاعات، هنر و سایر جنبه‌های فرهنگ میان ملت‌ها و مردمانشان به منظور تقویت درک متقابل» تعریف شده است، محور دیپلماسی عمومی است. زیرا در فعالیتهای فرهنگی است که ایده یک ملت از خود به بهترین وجه نشان داده می‌شود (United States. Advisory Committee on Cultural Diplomacy, 2005: 4). اما از آنجایی که دیپلماسی فرهنگی باید منافع عمومی و همچنین منافع استراتژیک ملی را ارزش‌گذاری کند، کشورها باید یک بازی دوگانه انجام دهند، برای مثال ایجاد تعادل بین بی‌طرفی و مزیت استراتژیک در فعالیتهای پخش بین‌المللی برای دستیابی به اعتبار و مشروعیت (Ang, Isar & Mar, 2018: 37). دیپلماسی فرهنگی کارآمد به عنوان نمونه بارز و اعلامی دیپلماسی عمومی و قدرت نرم از مهمترین سازوکارها و ابزارهای تأمین اهداف سیاست خارجی، تدوین، تنظیم و اعمال آن است. دیپلماسی فرهنگی توسط دولت‌ها هدایت می‌شود اما در برخی اوقات توسط سایر بازیگران غیردولتی نیز اجرا می‌گردد که به عنوان پشتیبان اهداف سیاست خارجی و ابزاری برای دیپلماسی عمومی محسوب می‌شود (میرمحمدصادقی و حاجی‌مینه، ۱۳۹۷: ۱۲۳).

دیپلماسی رسانه‌ای با حضور در قلب دیپلماسی عمومی، دیپلماسی ایده‌آلی برای دستیابی به اهداف و منافع ملی فراهم می‌کند (رزمجو و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۲). دیپلماسی رسانه‌ای به معنای استفاده از رسانه‌های جمعی، برای برقراری ارتباط با بازیگران دولتی و غیردولتی و جهت‌دهی آنها، تأثیرگذاری بر نگرش‌های مردم و طبقات گوناگون جامعه هدف درباره موضوعات و تحولات روز و فراهم کردن شواهد درباره رویدادها در راستای اهداف و منافع کشوری است که دیپلماسی رسانه‌ای را انجام می‌دهد. به عبارت دیگر دیپلماسی رسانه‌ای در بردارنده تمامی جنبه‌هایی از دیپلماسی عمومی است که در آن با رسانه طرف است (حق‌شناسی و اکبری، ۱۳۹۹: ۱۱۷). چرا که امروزه دیپلماسی رسانه‌ای به عنوان یکی از شاخه‌های اصلی فعالیتهای دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی پدیدار شده است و بخش قابل توجهی از دیپلماسی عمومی کشورها را به خود

اختصاص داده است. اکنون فناوری‌های نوین ارتباطات و اطلاعات، گستره دیپلماسی و سیاست خارجی را به تحریریه روزنامه‌ها، شبکه‌های اینترنتی، تلویزیون‌ها و رادیوهای جهانی کشانده‌اند (نیک‌روش و پویا، ۱۳۹۹: ۲۳۳).

در دیپلماسی رسانه‌ای، فناوری ارتباطات مدرن به این معنی است که ایده حاکمیت ملی که توسط مرزهای غیرقابل نفوذ ایجاد شده است به سرعت در حال تبدیل شدن به یک شرایط جدید است و در این میان شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی سهم ایفا می‌کنند (Rawnsley, 1999: 135). همگرایی فزاینده سیاست و ارتباطات نشان می‌دهد که جهان به سمت سیستم حکومتی تحت سلطه رسانه‌ها در حال حرکت است. در حالی که برخی از محققان این سیستم را رسانه‌گرایی می‌نامند، برخی دیگر آن را «دموکراسی از راه دور» می‌دانند. دموکراسی از راه دور به‌عنوان مؤلفه اصلی دیپلماسی رسانه‌ای شناخته می‌شود. اما اگر دولت حاکم با ایجاد سوگیری بر خودمختاری رسانه‌ها تأثیر بگذارد، تبدیل به وضعیت چالش برانگیزی می‌شود (Khan, 2021). بنابراین نمی‌توان انتظار داشت که دیپلماسی عمومی در چنین شرایطی کارکرد مورد نظر خود را داشته باشد. دیپلماسی دیجیتال نیز معمولاً به‌صورت شکلی از دیپلماسی عمومی درک و به‌عنوان استراتژی مدیریت تغییر از طریق ابزارهای دیجیتال و همکاری مجازی تعریف می‌شود (Bjola Holmes, 2015: 15).

۱-۲. ایران‌شناسی

ایران‌شناسی یک علم برای شناسایی ایران و فراتر از آن یک دانش و نیز یک هنر به‌منظور شناختن ایران برای پیشبرد اهداف داخلی نظیر انسجام ملی و اهداف بین‌المللی همچون منافع ملی کشور است. در خصوص ایران‌شناسی تعاریف مختلفی ارائه شده و به‌طور کلی ایران‌شناسی عبارت است از «آگاهی از تاریخ، تمدن، فرهنگ، ادب، رسوم و علم ایران از گذشته تاکنون» (حبیبی، ۱۳۸۹: ۱۲). بر اساس تعریفی دیگر، مجموعه‌ای از مطالعات منظم و علمی مربوط به تمامی شاخه‌های علوم انسانی درباره ایران، فرهنگ، تمدن و زبان‌های ایرانی، در دوره‌های مختلف تاریخ، «ایران‌شناسی» نامیده می‌شود که در ابتدا یکی از زیرمجموعه‌های خاورشناسی بوده است و خاورشناسان آن را بنیاد نهاده‌اند (زرشناس، ۱۳۹۱: ۴۳). چنانکه از حدود سه دهه پیش و بیشتر بر پایه یافته‌های تاریخ‌نگاران و جهانگردان و با یاری داده‌های باستان‌شناسی و زبان‌شناسی، خاورشناسان نگاه ویژه و فراخ‌تری به ایران انداختند و دانش «ایران‌شناسی» به معنای نوین آن پا گرفت؛ و شناسایی ایران و فرهنگ و تاریخ آن در شاخه‌های پیشرفته علوم

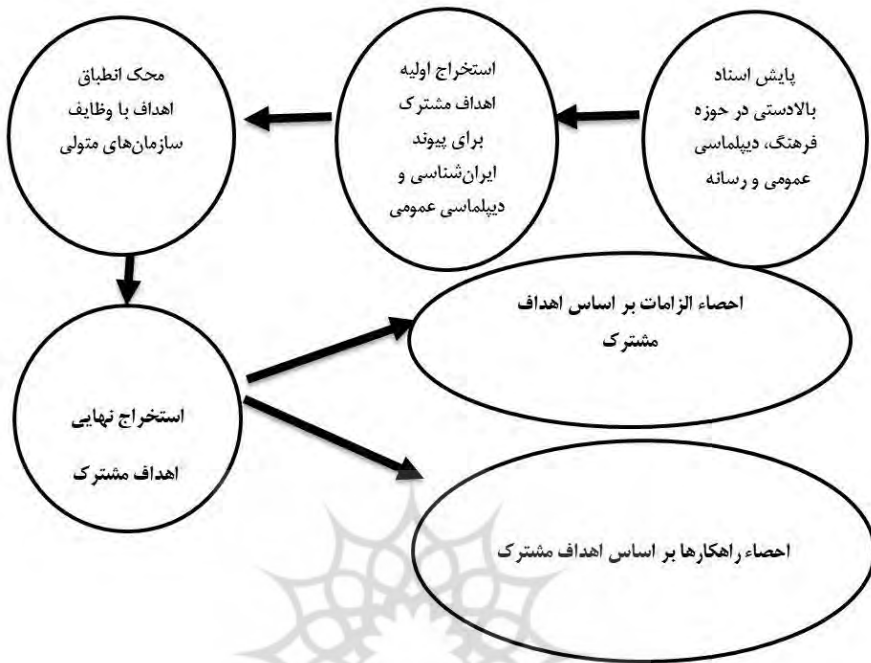

انسانی پیش رفت (زند، ۱۴۰۲: ۴۵). این علم بر شناسایی هر چه بیشتر ارزش‌های فرهنگی و مدنی ایران متکی است. هدف از مطالعه دقیق هزاران سند باستانی ایران که به زبان‌های مختلف به دست آمده- مطالعه در زبان‌های متعدد ایرانی، مطالعات باستان‌شناختی، مطالعه تاریخ کهن و دین‌های باستانی، مطالعه در هنر، علم، ادب، فلسفه، عرفان، معماری ایران و جنبه‌های اجتماعی تاریخ ایران- همه برای این است که این فرهنگ عظیم انسانی هر چه روشن‌تر و کامل‌تر در معرض شناسایی بشر امروز قرار بگیرد (شفا، ۱۳۴۸: مقدمه). در واقع ایران‌شناسی به‌عنوان علمی که به مطالعه تاریخ، تمدن و فرهنگ ایران معطوف است، به آنچه به‌عنوان رجوع به گذشته و زنده کردن میراث‌های آن بوده می‌پردازد، که همانا جز «گردشگری فرهنگی» و تلاش برای جلب توجه جهانیان نیست (آشوری، ۱۳۷۷: ۸۶-۶۹). بنابراین هدف از ایران‌شناسی صرف شناسایی ایران نیست، بلکه اهداف غائی‌تری در این موضوع وجود دارد. در نتیجه شناسایی ایران، گام اساسی و حیاتی است، اما این گام ابتدایی و پلی است برای اینکه بتوان مسئله‌های ایران را حل نمود. به‌عنوان نمونه شناسایی ایران موجب آگاهی عمومی در مورد پیشینه و هویت تاریخی می‌شود و در نهایت انسجام و وحدت ملی در عین تکثر را تقویت می‌کند. همچنین تلاش به‌منظور شناساندن ایران باعث می‌شود اقدامات مخرب که علیه تصویر بین‌المللی ایران در جریان است، ناکام مانده و یا حداقل کم اثر شوند.

روش پژوهش

روش انجام این پژوهش، توصیفی و تحلیلی است و به‌منظور کاربست آن، مطالعات اسنادی با اساننامه سازمان‌های مرتبط و نیز مفاد مربوط در اسناد بالادستی مبنا قرار گرفته است. همچنان که در مقدمه به تفصیل بیان شد، برای اجرای پژوهش، ابتدا پایش اسناد بالادستی در حوزه فرهنگ، دیپلماسی عمومی و رسانه انجام شده و سپس استخراج اولیه اهداف مشترک برای پیوند ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی صورت گرفته است. آنگاه محک انطباق اهداف با وظایف سازمان‌های متولی انجام و بر اساس آن اهداف مشترک استخراج شده است. در نهایت بر اساس این اهداف مشترک، الزامات و راهکارها احصاء شده است. در نمودار ۱ مراحل و مسیر عملیاتی پژوهش ترسیم مشخص است.

نمودار ۱- مراحل و مسیر عملیاتی پژوهش

یافته‌های پژوهش

اهداف مشترک ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی

برای دست یافتن به اهمیت و دلایل ایجاد پیوند مستحکم‌تر میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی ضروری است با انجام مطالعه اسنادی و بررسی اسناد بالادستی اهداف مشترک میان این دو احصاء شود تا بتوان از این رهگذر ابتدا به تبیین وجوه مختلف اشتراک میان این دو اقدام نمود و سپس الزامات این پیوند و آنگاه راهکارهای آن را مورد کنکاش قرار داد. برای این منظور دو اقدام صورت گرفته است:

نخست، اسناد بالادستی تفسیر و تاویل شده‌اند و بر اساس آن اهداف مشترک احتمالی میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی استخراج شده است.

دوم، انطباق این اهداف مشترک در ارتباط با اهداف و وظایف دستگاه‌های متولی هر بخش مورد آزمون قرار می‌گیرد. یعنی پس از اینکه مهمترین متولیان هر دو حوزه ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی شناسایی گردید، با مبنا قرار دادن اساسنامه این متولیان، انطباق یا عدم انطباق آنها با اهداف مستخرج شده در مرحله قبل احصاء گردیده است و در نهایت اهداف مشترک میان دو این حوزه مشخص شده‌اند.

بنابراین این مطالعات اسنادی مذکور به شرح ذیل انجام شده است:

اهداف مشترک ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی مبتنی بر اسناد بالادستی

در این مرحله به‌عنوان مرحله ابتدایی، اسناد بالادستی که شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴ و برنامه هفتم توسعه است، مورد واکاوی قرار می‌گیرد و محورهایی که حدس زده می‌شود به‌عنوان اهداف مشترک میان دیپلماسی و ایران‌شناسی مطرح باشد، استخراج می‌گردد.

الف- قانون اساسی: قانون اساسی به‌عنوان بالاترین میثاق ملی هر کشور می‌تواند نقش

تعیین‌کننده در راستای ترسیم اهداف و سیاست‌های کلان یک کشور از جمله در حوزه فرهنگی داشته باشد. به همین منظور ابتدا نقاط تقارب میان دو حوزه ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی بر اساس این قانون مستخرج شده است.

جدول ۲- استخراج اهداف مشترک ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی بر اساس قانون اساسی

ردیف	محور مرتبط با اهداف استخراج شده	مستند در قانون اساسی	هدف مستخرج
۱	استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آنها	اصل ۲	تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی در جامعه
۲	تقویت روح بررسی و تتبع و ابتکار در تمام زمینه‌های علمی، فنی، فرهنگی و اسلامی از طریق تاسیس مراکز تحقیق و تشویق محققان	اصل ۳- بند ۴	تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی در جامعه
۳	سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان	اصل ۳- بند ۱۶	هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم ایران

هدف مستخرج	مستند در قانون اساسی	محور مرتبط با اهداف استخراج شده	ردیف
هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم ایران	اصل ۱۱	دولت موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد.	۴
هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم ایران	اصل ۱۵۲	روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحابرب	۵

ب- سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴

جدول ۳. استخراج اهداف مشترک ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی بر اساس سند

چشم‌انداز

چگونگی تطبیق ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی	سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴	محور مرتبط با اهداف استخراج شده	ردیف
هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم	بند اول بند نهم	- تعامل سازنده و موثر در روابط بین‌الملل - تعامل سازنده و موثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت	۱
اشاعه تصویر مطلوب از ایران مقابله با ایران‌هراسی	بند ششم	مفتخر به ایرانی بودن	۲
افزایش قدرت نرم اشاعه تصویر مطلوب از ایران مقابله با ایران‌هراسی	بند هشتم	الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام	۳
هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم	بند هشتم	تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای	۴

ج- برنامه هفتم توسعه

جدول ۴. استخراج اهداف مشترک ایران شناسی و دیپلماسی عمومی بر اساس برنامه هفتم توسعه

ردیف	محور مرتبط با اهداف استخراج شده	برنامه هفتم توسعه	چگونگی تطبیق ایران شناسی و دیپلماسی عمومی
۱	کنشگری فعال در دیپلماسی رسمی و عمومی توسط دستگاه‌های اجرایی کشور با هماهنگی وزارت خارجه	ماده ۱۰۰	هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم ایران تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی در جامعه
۲	تقریب ادیان و مذاهب و مقابله با توطئه دشمنان در ایجاد تفرقه در جهان اسلام	بند الف ماده ۱۰۰	هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم مقابله با ایران‌هراسی
۳	تبیین دیدگاه‌های ایران در گستره فرامرزی با اولویت کشورهای منطقه با استفاده از ابزار نوین دیپلماسی	بند الف ماده ۱۰۰	اشاعه تصویر مطلوب از ایران مقابله با ایران‌هراسی
۴	برقراری روابط متوازن با کشورهای منطقه و توسعه آن	تبصره بند ب ماده ۱۰۰	هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم
۵	تلاش برای استمرار ارتباط فرهنگی ایرانیان خارج از کشور با سرزمین مادری با همکاری تمامی دستگاه‌های اجرایی ذیربط	بند ب ماده ۱۰۰	هم‌افزایی فرهنگی افزایش قدرت نرم تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی در جامعه

بر اساس مطالعه حاضر و برگرفته از جداول فوق، مؤلفه‌ها و مضامین اصلی به‌عنوان اهداف مشترک احتمالی استخراج شد. چنانکه مضامین اصلی نشان می‌دهد اشاعه تصویر مطلوب از ایران (افزایش منزلت و پرستیژ بین‌المللی)، تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی در جامعه، مقابله با ایران‌هراسی، هم‌افزایی فرهنگی (از طریق گسترش تعاملات فرهنگی، علمی، آموزشی، رسانه‌ای و ...) و در نهایت افزایش قدرت نرم ایران مهمترین محورهایی هستند که می‌توانند به‌عنوان اهداف مشترک میان ایران شناسی و دیپلماسی عمومی مطرح باشند.

بررسی انطباق اهداف مشترک استخراج شده با اساسنامه مهمترین متولیان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی

در این مرحله انطباق اهداف مشترک احتمالی استخراج شده با اساسنامه مهمترین متولیان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی بررسی می‌شود. اساسنامه سازمان‌های زیر به شرح ذیل مطالعه شد:

الف- ایران‌شناسی: مهمترین متولی امر ایران‌شناسی در ایران، بنیاد ایران‌شناسی است. همچنان که در اساسنامه آن، ایجاد هماهنگی در کلیه فعالیت‌ها، مطالعات و پژوهش‌ها و طرح‌ها درباره ایران‌شناسی در سطح ملی و بین‌المللی میان تمامی سازمان‌ها و نهادهای دولتی و جلوگیری از کارهای موازی، بر عهده این نهاد گذاشته شده است (اساسنامه اصلاحی بنیاد ایران‌شناسی، ۱۴۰۰).

ب- دیپلماسی عمومی: مهمترین متولیان دیپلماسی فرهنگی و دیپلماسی عمومی حسب قوانین مصوب در کشور، وزارت امور خارجه، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و صداوسیما جمهوری اسلامی ایران هستند. بر این اساس اساسنامه این سه نهاد نیز مورد مطالعه اسنادی قرار گرفته است.

جدول ۵- محک اهداف مشترک ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی بر اساس اساسنامه

سازمان‌های متولی

همسانی با وظایف یا اهداف نهادهای متولی ایران‌شناسی	همسانی با وظایف یا اهداف نهادهای متولی دیپلماسی عمومی			هدف مستخرج	ردیف
	سازمان صداوسیما	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	وزارت امور خارجه		
۱- معرفی ایران به ایران‌شناسان و انجمن‌های ایران‌شناسی جهان از طریق انجمن ایران‌شناسان ۲- ایجاد احیا و تقویت کرسی‌های ایران‌شناسی در داخل و	۱- هدف اصلی سازمان به‌عنوان یک دانشگاه عمومی، نشر فرهنگ اسلامی در سراسر جهان است. این هدف‌ها در چهارچوب برنامه‌های ارشادی،	۱- عرضه صحیح فرهنگ و تمدن ایران و ویژگی‌های فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی آن (اساسنامه سازمان فرهنگ و	همکاری با وزارت ارشاد اسلامی و دستگاه‌های ذیربط در اشاعه فرهنگ اسلامی در کشورهای خارجی (قانون وظایف وزارت امور خارجه، ماده ۲ بند ۹)	اشاعه تصویر مطلوب از ایران (افزایش منزلت و وجهه بین‌المللی)	۱

<p>خارج و کمک به آنها و پژوهش‌های آن. (ماده ۳- بند ۱۰ اساسنامه بنیاد)</p> <p>۳- معرفی بنیاد و ایران شناسی و ایران شناسان به زبان فارسی و زبان‌های بیگانه (ماده ۳- بند ۱۳ اساسنامه بنیاد)</p> <p>۴- برگزاری همایش‌های ملی و بین‌المللی با حضور دانشمندان و پژوهشگران ایرانی و غیرایرانی در ایران و یا در خارج (ماده ۳- بند ۱۷)</p>	<p>آموزشی، خبری و تفریحی تأمین می‌شود (اساسنامه سازمان صداوسیما، ماده ۹)</p> <p>۲- تصویرسازی مطلوب از چشم‌انداز پیشرفت مادی و معنوی جامعه ایرانی (سند تحول رسانه ملی، ص ۹)</p>	<p>ارتباطات اسلامی- ماده ۲، بند ۵)</p> <p>۲- اشاعه تقویت کرسی‌های زبان فارسی و مراکز ایران شناسی (اساسنامه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی- ماده ۳، بند ۷)</p> <p>۳- تألیف ترجمه و انتشار کتب و نشریات مناسب به‌منظور معرفی فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی (اساسنامه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی- ماده ۳، بند ۸)</p>			
<p>همه موارد بالا</p>	<p>روایت هوشمندانه و صحیح تاریخ اسلام و ایران و استفاده حداکثری از دستمایه‌های تاریخی در مسیر هویت‌بخشی و تمدن‌سازی (سند تحول رسانه ملی، ص ۹)</p>	<p>همه موارد بالا و نیز: مقابله فکری با اسلام‌ستیزی و شیعه‌هراسی (اساسنامه سازمان - ماده ۲، بند ۷)</p>	<p>مورد بالا</p>	<p>مقابله با ایران‌هراسی</p>	<p>۲</p>
<p>۱- بهره‌گیری از دانشمندان،</p>	<p>۱- گسترش مبادلات و</p>	<p>۱- گسترش مناسبات فرهنگی</p>	<p>۱- فراهم آوردن زمینه‌های شرکت</p>		<p>۳</p>

<p>دانش پژوهان و دانشجویان ایرانی و غیرایرانی علاقمند به مباحث ایران‌شناسی (ماده ۲، بند ۲ اساسنامه بنیاد) ۲- همکاری‌های علمی، پژوهشی و آموزشی با تمامی گروه‌های علمی، کرسی‌ها، مؤسسات فرهنگی و مراکز آموزشی ایران‌شناسی در گستره ملی و بین‌المللی (برای ارتقاء دانش چندوجهی ایران‌شناسی) (ماده ۲، بند ۷ اساسنامه بنیاد) ۳- عقد تفاهم‌نامه و قرارداد همکاری در زمینه‌های مشترک با دیگر دستگاه‌ها و سازمان‌ها و مؤسسات و بنیادهای فرهنگی خارجی (ماده ۳- بند ۱۹ اساسنامه بنیاد)</p>	<p>ارتباطات بین‌المللی (از طریق تولید برنامه‌های مفید رادیو تلویزیونی و عرضه آن در سطح جهانی) (اساسنامه سازمان، ماده ۱۱) ۲- تقویت ظرفیت‌های مشترک تعامل با مسلمانان جهان (سند تحول رسانه ملی، ص ۹)</p>	<p>با ملل و اقوام مختلف (اساسنامه سازمان - ماده ۲، بند ۳) ۲- فراهم آمدن زمینه‌های وحدت میان مسلمانان (اساسنامه سازمان- ماده ۲، بند ۶) ۳- حمایت مادی و معنوی از شخصیت‌ها، انجمن‌ها و تشکل‌های اسلامی و مردمی فعال در مسایل فرهنگی - تبلیغی خارج از کشور (اساسنامه سازمان- ماده ۳، بند الف ۴) ۴- میادلات فرهنگی، علمی، آموزشی، هنری، سینمایی، خبری و مطبوعاتی (با همکاری دستگاه‌های اجرایی ذیربط) (اساسنامه سازمان، ماده ۳، بند ج ۱) ۵- کمک به ایجاد و گسترش فعالیت‌های</p>	<p>و عضویت دستگاه‌های دولتی در مجامع، سازمان‌ها و کنفرانس‌های بین‌المللی (قانون وظایف وزارت امور خارجه بند ۸) ۲- همکاری با وزارت ارشاد و دستگاه‌های ذیربط در اشاعه فرهنگ اسلامی در کشورهای خارجی) (قانون وظایف وزارت امور خارجه بند ۹) ۳- همکاری با وزارت علوم و سایر دستگاه‌های ذیربط در انجام امور دانشجویان ایرانی خارج از کشور و بورس‌های واگذاری به جمهوری اسلامی ایران و بالعکس (قانون وظایف وزارت امور خارجه ماده ۲، بند ۱۱)</p>	<p>هم افزایی فرهنگی (از طریق گسترش تعاملات فرهنگی، علمی، آموزشی، رسانه‌ای و ...)</p>	
--	--	---	---	--	--

		حزوی و دانشگاهی در خارج از کشور (اساسنامه سازمان، ماده ۳، بند ج ۳)			
	عقد تفاهم‌نامه و قرارداد همکاری در زمینه‌های مشترک با دیگر دستگاه‌ها و سازمان‌ها و مؤسسات و بنیادهای فرهنگی داخلی (ماده ۳- بند ۱۹ اساسنامه بنیاد)	انجام مطالعات و تحقیقات فرهنگی بین‌المللی در زمینه شناخت ادیان، فرق، فرهنگ ملل و ساختار جریان‌های فکری جوامع مختلف (اساسنامه سازمان، ماده ۳، بند ب)	همکاری با دستگاه‌های اجرائی کشور برای بررسی و تهیه طرح‌های مربوط به برقراری و گسترش مناسبات، فرهنگی و علمی (قانون وظایف وزارت امور خارج، بند ۷)	تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی در جامعه	۴
همه موارد بالا	بازنمایی قدرت نرم ایران اسلامی در جهان (سند تحول رسانه ملی، ص ۹) و همه موارد بالا	همه موارد بالا	همه موارد بالا	افزایش قدرت نرم ایران	۵

در نهایت مشاهده می‌شود متولیان هر دو حوزه دارای شرح وظایف و مسئولیت منطبق با اهداف مستخرج شده در مرحله پیشین هستند و بنابراین اهداف مورد اشاره به‌عنوان اهداف مشترک برای پیوند میان دو حوزه ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی مدنظر قرار می‌گیرند.

الزامات پیوند ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی

الزامات، مشتمل بر مواردی است که برای رسیدن به اهداف باید آنها را رعایت کرد و به‌عنوان بخش سلبی و ضرورت‌های اولیه در برابر راهکارها مطرح می‌شوند که بخش ایجابی راهبردهایی است که باید اتخاذ شود. اکنون و در این مرحله از پژوهش، با لحاظ کردن اهداف مستخرج از

اسناد پیشین، الزامات و ضرورت‌های ابتدایی و اساسی، به‌منظور پیشبرد آن اهداف بررسی می‌شوند. البته این الزامات علاوه بر اینکه لازم است بر مجموعه سیاستگذاری دیپلماسی عمومی و دیپلماسی فرهنگی کشور حاکم باشد، باید در عملکرد و اقدامات یک دیپلمات فرهنگی یا رایزن فرهنگی و به‌طور کلی مجموعه دیپلماسی فرهنگی نیز مشاهده شود. موارد ذیل در خصوص الزامات پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی ایران قابل ذکر است:

شناخت مناسب از ایران

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها و آسیب‌های دیپلماسی عمومی کشور و به‌طور کلی سیاست خارجی ایران، معضل شناختی است. برای غلبه بر این ضعف بنیادین، ایران‌شناسی به‌عنوان منبع شناختی، معرفتی و فکری سیاست خارجی ایران می‌تواند نقشی اساسی ایفا نماید. چرا که لازمه سیاست خارجی واقع‌بینانه مبنی بر تأمین منافع ملی حقیقی و حداکثری، شناخت کامل، دقیق و درست ایران است (دهقانی‌فیروزآبادی و ذبیحی، ۱۴۰۲: ۵۵). به‌دیگر سخن دیپلماسی عمومی کشور و ایران‌شناسی زمانی می‌توانند از پیوندی عمیق، موثر و کارآمد برخوردار باشند که شناخت از ایران مبتنی بر واقعیات و به‌دور از تعصبات صورت گیرد و این شناخت پایه و اساسی برای انجام سایر اقدامات و تعاملات ایران با دیگران شود. چرا که شناخت درست و صحیح از توانمندی‌ها و ضعف‌های خود باعث بروز رفتارهای مناسب در مواجهه با دیگران برای استفاده از فرصت‌های موجود و پرهیز از تهدیدهای بالقوه و بالفعل است. در واقع تجلی اصل «مفتخر به ایرانی بودن» (سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، ۱۳۸۳: بند ششم)، مبتنی بر اهدافی نظیر اشاعه تصویر مطلوب از ایران (افزایش منزلت و پرستیژ بین‌المللی) و مقابله با ایران‌هراسی در سایه شناخت مناسب از ایران شکل خواهد گرفت.

شناخت مناسب از دیگری‌های ایران به‌ویژه در مورد همسایگان

فرهنگ‌ها و تمدن‌ها برای تمایز هویتی و رشد و تکامل تاریخی خود، همیشه به دیگری نیاز داشته و دارند. زیرا هرچه حکومت‌ها بزرگتر و نیرومندتر می‌شدند، به «دیگری» نیرومندتری به‌عنوان رقیب و هم‌اورد نیاز داشتند (زند، ۱۴۰۲: ۳۲). در واقع امروزه، هم به‌سبب گسترش تعاملات جهانی و هم ناشی از به‌روزرسانی‌های علمی، هویت همچون گذشته متصلب تعریف نمی‌شود. هویت ایرانی نیز چون هر هویت دیگری متأثر از رابطه خود و دیگری است. پس هویت، دیگر امری یکسان نیست، بلکه سیال است، همچنان که بر ساخته‌گرایان اجتماعی نظیر

آنتونی گیدنز در مخالفت با ذات‌انگاری بر ماهیت اجتماعی و رابطه‌ای هویت بر «خود» در مقابل «دیگری» تأکید ورزیده اند (Cerulo, 1197: 387). لذا این هویت، در ارتباط و متأثر از روابط ایران و ایرانیان با جهان و جهانیان است و از آن اثر می‌پذیرد، همانطور که هر هویت دیگری چنین وضعیتی دارد.

در این شرایط توجه به این نکته ضرورتی است که هر آنچه در درون ایران است، به‌تنهایی نشان‌دهنده و نمایشگر ایران‌شناسی نیست، بلکه ایران‌شناسی علاوه بر اینها، اولاً نحوه و چگونگی تعامل میان خود و دیگری را نیز دربر می‌گیرد و بنابراین با این پرسش‌ها روبرو است: «عناصر ارتباطی ایران، نحوه و چگونگی برقراری ارتباط ایران با سایرین چگونه بوده است؟ میزان توانایی برای برقراری ارتباط مطلوب از سوی ایران با سایر کشورها چگونه بوده است؟ چه تنگناها و چه فرصت‌ها و مسائلی در زمینه این روابط وجود دارد؟ چگونه می‌توان با شناخت در نوع روابطی که ایران برقرار کرده است، کیفیت این روابط را بهبود بخشید؟»

ثانیاً چگونگی کنش و اندرکنش میان خود و دیگری نیز اهمیت دارد. زیرا با توجه به اینکه شناخت از خود در گرو برداشت دیگری نیز است و هر گونه تعامل میان ایران در هر جنبه فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی وابسته به برداشت دیگری است، شناخت این تعاملات و روابط که در آئینه آن هویت تکامل می‌یابد، امری ضروری محسوب می‌شود. توجه به این مهم همچنین به دلیل روحیه بین‌الملل‌گرایی تاریخی ایرانیان و تعامل محوری آنها متأثر از قرار گرفتن در چهارراه ارتباطی جهان، دارای اهمیت ویژه است. در نتیجه ایران‌شناسی ابعاد جهانی نیز خواهد داشت و منحصر در مرزهای درون ایران نیست. در واقع هدف هم‌افزایی فرهنگی (از طریق گسترش تعاملات فرهنگی، علمی، آموزشی، رسانه‌ای و ...) که یکی از اهداف پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی ایران است، جز با شناخت دگر ایران مسیر نیست و راه تعامل با دیگران در هر عرصه‌ای، زمانی باز خواهد بود که شناخت مناسب و کافی از فرهنگ، آداب، رسوم، عقاید و رفتارهای آنان ایجاد شده باشد.

ایجاد الفت میان کشورها

ایجاد الفت میان کشورها، جنبه عاطفی، هیجانی و احساساتی ارتباطات بین‌المللی است که عمدتاً مبتنی بر اقدامات فرهنگی است. چنانکه تألیف قلوب به‌عنوان یک قاعده در فقه سیاسی اسلام نیز می‌تواند مبنای بسیاری از احکام و اصول اجتماعی و سیاسی آن حتی در نحوه مواجهه با غیرمسلمانان باشد (طالبی‌طادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۸). همچنان که در قانون اساسی به‌ویژه

در ارتباط با کشورهای جهان اسلام تأکید شده است: «دولت موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد» (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲: اصل ۱۱). در چنین فضایی امکان پیوند میان اهداف دیپلماسی عمومی و ایران‌شناسی که هر دو متمرکز بر هم‌افزایی فرهنگی از طریق گسترش تعاملات فرهنگی هستند مسیر خواهد شد.

ایجاد همگرایی حداکثری

ایجاد همگرایی حداکثری میان کشورها عمدتاً مبتنی بر جنبه‌های اقتصادی و سیاسی است و کشورها با افزایش و حتی تعریف منافع مشترک می‌توانند به سمت همگرایی بیشتر گام بردارند. زیرا این شرایط وجود دارد که رابطه ایجاد شود و گسست آن هزینه‌های زیادی برای هر دو طرف به بار می‌آورد، به طوری که اگر یک نظام آسیب ببیند دیگر نظام‌ها نیز دچار آسیب می‌شوند (Waltz, 1970:89). در واقع ایجاد زمینه‌های سیاسی و اقتصادی می‌تواند بستر لازم برای گسترش و بهبود روابط فرهنگی میان کشورها را فراهم آورد. هرچه کشورها برخوردار از روابط مستحکم‌تر سیاسی به عنوان مثال از حیث وجود و فعال بودن سفارت و نمایندگی‌ها و کنسولگری‌های سیاسی در کشورهای یکدیگر باشند، امکان توسعه روابط فرهنگی بیش از پیش فراهم خواهد بود. همچنین بهبود روابط اقتصادی مانند افزایش صادرات و واردات، تعدد برگزاری نمایشگاه‌های اقتصادی و بازرگانی و توسعه همکاری‌های فنی و اقتصادی همگی زمینه برای گفتگو و تعامل بیشتر فرهنگی را فراهم می‌آورد. همچنان که در سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ نیز بر تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل و با جهان و نیز تأثیرگذاری بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای تأکید شده است (سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، ۱۳۸۳: بندهای اول، هشتم و نهم).

چرا که نگاه تعاملی - تفاهمی در جهت هم‌تکمیلی و هم‌افزایی فرهنگی در چارچوب نهادهای بین‌المللی زمینه ارتقای تحرک ایران در صحنه بین‌الملل را محقق می‌سازد (درخشنده‌لزرجانی و دهشیری، ۱۳۹۷: ۳۷). در مجموع می‌توان گفت هدف مرتبط با افزایش قدرت نرم ایران که جز کلیدی در پیوند میان دیپلماسی عمومی و ایران‌شناسی است در صورتی تحقق خواهد یافت که جنبه‌های مختلف در تعاملات میان کشورها به کمک یکدیگر بیابند، به طوری که روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی هر یک به طور جداگانه بتواند بهبود در حوزه دیگر را به طور متقابل توسعه بخشد. زیرا زمانی که بسترهای سیاسی و اقتصادی برای توسعه روابط فراهم شد، روابط فرهنگی

ارتقاء می‌یابد و آنگاه که توسعه فرهنگی در روابط فراهم شد، انگیزه‌ها و تمایلات و ارجحیت‌ها به‌منظور گسترش روابط سیاسی و اقتصادی افزایش خواهد یافت.

کاهش واگرایی‌ها

کاستن از میزان واگرایی میان کشورها عمدتاً مبتنی بر بُعد سیاسی است و در قالب اقداماتی نظیر تنش‌زدایی و یا قبول میانجیگری کشور یا کشورهای ثالث تجلی می‌یابد. وقتی التهابات سیاسی در روابط میان کشورها افزایش می‌یابد، نمی‌توان انتظار داشت روابط فرهنگی رو به پیشرفت باشد و در بهترین حالت شکل موجود خود را حفظ خواهد کرد. در نتیجه اقدامات پر هزینه سیاسی با هدف مرعوب ساختن کشورها و ملت‌های دیگر، اقداماتی که مداخله در امور داخلی کشورها ارزیابی می‌شود، تنش‌آفرینی در روابط با سایر کشورها بدون درنظر گرفتن منافع ملی و هرگونه اقدامی که حسن همجواری و حسن نیت در صحنه روابط بین‌الملل را تحت‌الشعاع قرار دهد، می‌تواند زمینه‌های افزایش واگرایی در روابط با کشورها را ایجاد نماید. این در حالی است که در قانون اساسی نیز بر روابط صلح‌آمیز متقابل با کلیه دول غیرمحراب تأکید شده است (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۱۵۲) و یا اینکه در برنامه هفتم نیز مقابله با توطئه دشمنان در خصوص ایجاد تفرقه در جهان اسلام مطرح شده است (قانون برنامه هفتم توسعه، ۱۳۹۹: ماده ۱۰۰). بنابراین در چنین فضایی رونق روابط فرهنگی بیشتر جلوه‌گر خواهد شد و پیوند میان ایران‌شناسی با دیپلماسی عمومی با تکیه بر اهدافی نظیر مقابله با ایران‌هراسی و اشاعه تصویر مطلوب از ایران قابل تحقق خواهد بود.

راهکارهای پیوند ایران‌شناسی و دیپلماسی فرهنگی

اکنون با توجه به مطالعات انجام شده و مبتنی بر اهداف مشترک در پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی که از اسناد بالادستی به‌دست آمده است و نیز ناظر به الزاماتی که متناظر با این اهداف، استنتاج شده است؛ می‌توان راهکارهای ایجاد پیوند میان این دو حوزه را تبیین و ترسیم کرد. این راهکارها در دو بخش مختلف نرم‌افزاری و سخت‌افزاری قابل تحلیل است.

راهکارهای نرم‌افزاری (تهیه نقشه راه مدون در زمینه ایران‌شناسی)

راهکارهای نرم‌افزاری مبتنی بر قدرت اندیشه، نوآوری، خلاقیت و تقویت جنبه‌های غیرمادی و بین‌الذهانی در تعاملات و روابط فرهنگی با سایر کشورها است. این راهکارها بر سیاست‌های

کشور در زمینه بسط اندیشه‌ها و گفتمان‌ها، تصویرسازی‌های ذهنی و تولید محتواهای مؤثر، خردورزانه، باکیفیت و مطلوب، متمرکز شده‌اند. راهکارهای مزبور در جهت پیوند میان این دو حوزه، ناظر بر تهیه نقشه راه مدون در زمینه ایران‌شناسی است که می‌تواند شامل این موارد باشد:

۱. به‌کارگیری عناصری فرهنگی ایران (دوره باستان و پس از اسلام)

سیاست خارجی هر کشور که شامل دیپلماسی عمومی آن نیز می‌شود، برون‌داد تعامل دیالکتیک عوامل مادی محیطی و زمینه‌های فرهنگی، هویتی و تاریخی آن است. در این میان، فرهنگ ملی یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در ساخت هویت ملی، انگاره‌های ذهنی نخبگان، نقش و منافع ملی و جهت‌گیری‌ها و استراتژی‌های سیاست خارجی است (موسوی‌زاده و جاودانی‌مقدم، ۱۳۸۷: ۱۸۷). سرزمین‌ها و اقوام کهن که در طول تاریخ تداوم داشته‌اند، دارای اسطوره‌هایی هستند که هویت آنها را در میان مردمان جهان تعیین کرده و به آنها غیریت بخشیده است. ایران نیز جز سرزمین‌های کهنی است که برخوردار از اسطوره‌هایی با قوام و حماسه‌هایی ملی است که در هر دوره تاریخی باززایی شده‌اند، به‌طوری که می‌توان مجموعه متناظری از عناصر تشکیل دولت همچون وجود سرزمین، جمعیت، حکومت و حاکمیت را در اسطوره‌های ایران باستان یافت (حسین‌خانی و امام‌جمعه‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۴۵). بنابراین بازشناخت و به‌کارگیری عناصری فرهنگی ایران باستان و همچنین پس از اسلام در تعاملات فرهنگی کشور یکی از مهمترین اقداماتی است که در جهت پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی کشور ضرورت دارد. به‌ویژه توجه بیشتر به عناصر فرهنگی ایران باستان که بعضاً مغفول مانده است، دارای اهمیت ویژه است. زیرا ریشه‌های تاریخی کهن از یک‌سو قابلیت ویژه برای نمادسازی دارد و از سوی دیگر بسترهای قابل اتکایی به‌منظور تقریب و هم‌افزایی فرهنگی با کشورهای هم‌جوار دارد.

۲. کاربست ریشه‌های مشترک فرهنگی برای ارتقا روابط با سایر ملل

شناسایی ریشه‌های مشترک فرهنگی، مذهبی و قومی با سایر ملل و اقوام و تبیین چگونگی کاربست آن، نقش موثری در ارتقاء روابط ایران با سایر کشورها ایفا می‌کند. به‌عنوان نمونه نوروز نقطه اشتراک و توافق میان ملت‌هایی است که شاید هم‌مرزی جغرافیایی با هم نداشته ولی با نوروز هم‌مرز فرهنگی شده‌اند و بر این اساس، ایران به‌عنوان خاستگاه و میراث‌دار این ثروت بی‌نظیر می‌تواند صلح، نوع‌دوستی، احترام متقابل و همیاری با همسایگان را برای پیشبرد روابط خارجی خود مبنا قرار دهد (لنگرودی و لنگرودی، ۱۴۰۰: ۶۶). در این زمینه گام اول شناسایی

نمادها و ریشه‌های مشترک و گام دوم بسط اندیشه‌هایی است که این اشتراکات را تقویت می‌نماید. در این گام شناسایی استفاده‌هایی که می‌توان به نفع تعاملات فرهنگی نمود، حائز اهمیت است. به‌عنوان مثال ایران می‌تواند پس از آنکه مشاهیر مشترکی را که با هر کشور پیرامونی دارد، شناسایی کرد، برای ارتقاء روابط فرهنگی خود با سایر کشورها از آنها سود جسته و برنامه‌ریزی فرهنگی در قالب‌های متنوعی نظیر همایش‌ها و جشنواره‌های فرهنگی انجام دهد. اقدام مؤثر دیگر، پاسخ به نیاز هویتی همسایگان است که در بند بعدی شرح داده شده است.

۳. پاسخ مناسب به نیاز هویتی همسایگان ایران

در سال‌های اخیر تعدادی از کشورهای همجوار ایران اقدام به انتساب برخی نمادها و مشاهیر ایران به نفع خود کرده‌اند. این موضوع در اقدامات ترکیه برای انتساب مولانا به فرهنگ این کشور، تلاش آذربایجان در خصوص نظامی گنجوی و رویکرد افغانستان درباره ابوریحان بیرونی و سنایی قابل مشاهده است. همچنین می‌توان به تلاش‌های تاجیکستان برای مصادره به مطلوب بسیاری از نمادهای ایران از زرتشت گرفته تا رودکی اشاره کرد. نوع برخورد ایران با چنین اقداماتی اهمیت و حساسیت ویژه‌ای دارد. زیرا تنها در صورت پذیرا بودن تکثر فرهنگی است که می‌توان هویت فرهنگی ایرانی را سایه‌بانی ریشه‌دار بر سر فرهنگ‌های متنوع قرار داد و وحدت هویت فرهنگی را تحقق بخشید (یحیایی و کیا، ۱۳۸۸: ۱۳۵). واکنش منفی ایران، به‌عنوان یک کشور برخوردار از نمادها و مشاهیر فراوان، به این اقدامات می‌تواند به‌عنوان بی‌توجهی به نیاز هویتی آنها برای برساختن هویت مستقل خود باشد. ایران می‌تواند از تلاش‌ها برای شناخته شدن این عناصر فرهنگی به‌عنوان عناصر مشترک با فرهنگ و تمدن ایران حمایت کند. برخورد اینگونه با موضوع از سویی، نوع مواجهه منفی کشورهای ذینفع در این موضوع را از میان می‌برد و از سوی دیگر زمینه را برای نشان دادن اقتدار فرهنگی و هویتی ایران فراهم می‌آورد و همزمان باعث گسترش بیش از پیش تعاملات میان فرهنگی بین ایران و آن کشورها خواهد شد.

۴. ایجاد زمینه برای شناخت کافی سفرا و رایزنان فرهنگی و اقتصادی از ایران

عدم شناخت مناسب و درک کافی و درست از ایران و ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های آن در عرصه‌های مختلف، یک خطا و معضل شناختی مهمی محسوب می‌شود. در این راستا تهیه متون واحد برای آگاهی بیشتر، ملموس‌تر و همه‌جانبه سفرا و رایزنان فرهنگی و اقتصادی ایران در مورد موضوعات و مسائل پیش‌روی ایران و به‌روزرسانی اطلاعات آن به‌صورت روزمره گامی اساسی

محسوب می‌شود. البته همه سفرا و رایزنان اطلاعات کلی و مبنایی زیادی درباره ایران دارند؛ اما اینکه به‌عنوان نمونه قرار است در هر سال چه رویداد فرهنگی و در چه زمینه‌هایی در ایران برگزار شود و یا اینکه چه فرصت‌های گردشگری جدیدی برای گردشگرهای خارجی ایجاد شده است، ضرورت آگاهی‌های مداوم و روزمره درباره رویدادها و تحولات ایران را گوشزد می‌کند.

۵. تولید محتوا در جهت مقابله با ایران‌هراسی

بدون توسل به زور و برهم زدن تعادل در روابط بین‌الملل، با استفاده از ابزارهای گوناگون در عرصه دیپلماسی عمومی و قدرت نرم ایران می‌توان در کاهش ایران‌هراسی و تضعیف ضدیت علیه ایران در سطح منطقه و جهان اقدامات مؤثر انجام داد (Mirmohammad Sadeghi & Hajimineh, 2019: 216). یک معضل شناختی دیگر در مورد ایران که جنبه بیرونی دارد و مانع از پیشرفت دیپلماسی عمومی کشور می‌شود، وجود، ترویج و استمرار ایران‌هراسی در خارج از کشور است. در این زمینه تولید محتواهای مناسب، علمی، دوراندیشانه و تعاملی برای مقابله با ایران‌هراسی لازم است. زیرا متونی که با شناخت کافی درباره ایران و بدون تعصبات سیاسی و فرهنگی به رشته تحریر درآمده باشد، باعث می‌شود هرگونه شناخت ناقص و نادرست از ایران در مسیر اصلاح قرار بگیرد. موضوعی که ضرورت جدی برای دیپلماسی عمومی کشور است و از رهگذار شناخت و درکت صحیح و مناسب از ایران می‌گذرد.

۶. تولید محتواهای کارآمد برای دیپلماسی رسانه‌ای با محوریت ایران‌شناسی

دیپلماسی رسانه‌ای فعال، مبتکر و خلاق مبتنی بر نگرش‌های علمی و تحولات تکنولوژیکی می‌تواند نقش کلیدی در راستای پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی و پیشبرد اهداف کلان دیپلماسی کشور ایفاء نماید. در حالی که کم‌کاری در این زمینه و عدم انعکاس سیاست‌های داخلی و خارجی ایران به ملل جهان با استفاده از ابزارهای مناسب باعث شده زمینه برای ایران‌هراسی فراهم گردد. این امر سبب شده زمینه برای سوء استفاده برخی از رسانه‌های کشورها و سازمان‌های جهانی فراهم شود تا به هر شکلی که مایل باشند در ساختن افکار عمومی جهان علیه ایران وارد عمل گردند (سلطانی فر و خانزاده، ۱۳۹۲: ۱۸۱). این وضعیت نیازمند بازاندیشی در سیاست‌های رسانه‌ای کشور به خصوص در زمینه معرفی ایران است. همچنان که در سند تحول رسانه ملی نیز توجه چندوجهی به ایران با تکیه بر وجه مردمی و پیشرفت‌های علمی و فناوریانه و برجسته سازی مفاخر ایران در همه حوزه‌ها جزء وظایف سازمان مربوطه تعریف شده

است (سند تحول رسانه ملی در افق ۱۴۰۵، ۱۴۰۱: ۱۷). تولید محتواهای مفید برای پیشبرد دیپلماسی رسانه‌ای کشور با محوریت ایران‌شناسی از جمله مهمترین اقدامات در پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی کشور است. معاونت برون‌مرزی صداوسیما می‌تواند با تکیه بر تولید محتواهایی که بهره‌مند از تمامی عناصر فرهنگی ایران شامل دوره باستان و پس از اسلام است و هدف آن معرفی واقعی ایران، گسترش تعاملات فرهنگی و مبارزه با ایران‌هراسی است، در این خصوص نقش محوری داشته باشد.

راهکارهای سخت‌افزاری (ساختاری)

راهکارهای سخت‌افزاری مبتنی بر انجام اقدامات ساختاری است تا بتوان شیوه‌های نرم‌افزاری مورد اشاره را پیاده‌سازی، اجرا و عملیاتی کرد، به طوری که چنانچه این دو وجه مکمل یکدیگر قرار گیرند، می‌توانند نتایج مناسبی برای ارتقاء دیپلماسی عمومی ایران از طریق پیوند آن با ایران‌شناسی داشته باشند. بر این مبنا حداقل اقدامات ذیل ضروری است:

۱. ایجاد ارتباط ساختاری میان ایران‌شناسی با حوزه بین‌الملل

توجه به ایران‌شناسی در دیپلماسی عمومی کشور و ضرورت بسط و توسعه آن و ایجاد ارتباط وثیق میان حوزه‌هایی که متولی این زمینه‌ها هستند، ضرورتی جدی در بعد ساختاری محسوب می‌شود. زیرا در شرایطی که دستگاه‌های متولی دیپلماسی عمومی کشور و دستگاه متولی ایران‌شناسی رابطه سازمانی و پیوسته با یکدیگر ندارند، دشوار خواهد بود که این دو حوزه به کمک یکدیگر بیایند و بتوانند در نتیجه پیوند میان خود، به‌طور متقابل باعث توسعه یکدیگر شوند. اقدامات مقطعی و گذرا پاسخگوی این نیاز مبرم در عرصه دیپلماسی کشور نیست و ایجاد رابطه ساختاری میان دو حوزه ایران‌شناسی و بین‌المللی برای بسط و توسعه دیپلماسی عمومی کشور ضروری است، به طوری که بتوان برنامه‌ریزی‌ها و نیازهایی که در مرحله نرم‌افزاری تبیین شده است، در این مرحله عملیاتی کرد.

۲. تلاش برای تأسیس کرسی‌های ایران‌شناسی

بسط و گسترش حجم ایران‌هراسی در سطح بین‌المللی و تبلیغات سوء مربوط به این مسائل از سوی قدرت‌ها و رسانه‌های جهانی، تضعیف بیش از پیش مطالعات ایران‌شناسی در سطح جهان و جایگزین کردن آن با مطالعات عرب‌شناسی یا ترک‌شناسی را سبب شده است (پایگاه

اطلاع‌رسانی دولت، ۱۴۰۰). در این شرایط هرگونه تلاش برای افزایش قدرت نرم کشور و توسعه دیپلماسی عمومی دچار ناکارآمدی خواهد بود. بنابراین لازم است تفاهم‌نامه‌های همکاری با مراکزی که قصد ایجاد و یا توسعه دانش ایران‌شناسی را در خارج از کشور دارند، منعقد شده و زمینه‌های تشویقی بدین منظور در نظر گرفته شود.

۳. حمایت مالی و معنوی از پژوهشگران ایران‌شناسی در داخل و خارج

حمایت مالی و معنوی از کلیه پژوهشگرانی که قصد دارند در زمینه ایران‌شناسی اقدام به مطالعه و پژوهش نمایند، ضرورتی انکارناپذیر برای ایجاد پیوند میان ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی کشور است. اقداماتی نظیر حمایت از پایان‌نامه‌هایی که در زمینه ایران‌شناسی و بسط دیپلماسی عمومی با محوریت ایران نگارش یافته است، از جمله موارد قابل انجام در این زمینه است. پشتیبانی از تولید محتواهایی که باعث تقویت اشتراکات میان ایران و دیگر فرهنگ‌ها می‌شود، ارتباط با پژوهشگران خارجی و دعوت آنها برای حضور در همایش‌های بین‌المللی و ایجاد انگیزه برای آنها جهت انجام مطالعات و پژوهش‌ها در خصوص ایران راهکار دیگر در این خصوص است.

۴. اجرای دیپلماسی رسانه‌ای توسط شبکه‌های برون‌مرزی صدا و سیما با راهبردهای مناسب

اتخاذ راهکارها و راهبردها مناسب در قالب شبکه‌های برون‌مرزی صدا و سیما به منظور پیاده سازی دیپلماسی رسانه‌ای و مشخص نمودن ساز و کار آن از جمله اقدامات ضروری در بخش سخت‌افزاری است. در این راستا راهبردهای رقابتی، مناسب‌ترین راهبرد برای شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی برون‌مرزی در راستای ارتقای دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران هستند (امین‌فرد، ۱۳۹۹: ۸۹). در این خصوص معاونت برون‌مرزی صداوسیما که شبکه‌های برون‌مرزی و بین‌المللی صداوسیما نظیر العالم و الکوثر در سطح منطقه‌ای و پرس‌تی‌وی در سطح بین‌المللی و جهانی ذیل آن قرار می‌گیرند، از جایگاه و نقش حائز اهمیتی در پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی کشور مبتنی بر رویکردهای ایران‌شناسانه برخوردار هستند.

نتیجه‌گیری

ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی در ظاهر امر دو عرصه جداگانه فعالیت هستند، اما یافته‌های این پژوهش نشان داد که اولاً امکان پیوند میان این دو حوزه وجود دارد چرا که اساساً بسیاری از

اهداف آنها مشترک محسوب می‌شود و ثاباً در صورت برقراری پیوند میان آنها، اهداف مورد نظر هر کدام از این حوزه‌ها با شمولیت و گستره بیشتری در سطح عملیاتی قابل تحقق است. در واقع دیپلماسی عمومی ایران در راستای تحقق مأموریت‌های متعددی که برایشان در اسناد بالادستی تعریف شده است، نیازمند پیوند عمیق با ایران‌شناسی است. زیرا عدم توجه به این نکته باعث ابر ماندن هدف اصلی دیپلماسی عمومی کشور خواهد شد که همانا افزایش قدرت نرم ایران است. بنابراین برنامه‌ریزی در جهت پیوند وثیق میان این دو نه تنها ایران‌شناسی را در دستیابی به اهداف خود موفق خواهد کرد، بلکه همزمان باعث اثرگذاری و اثربخشی مؤثرتر، بلندمدت و کارآمدتر دیپلماسی عمومی ایران در همه حوزه‌های موضوعی آن خواهد شد. به بیان دیگر گسترش و عمومیت یافتن ایران‌شناسی در داخل و خارج از کشور به رفع برخی موانع پیش‌روی دیپلماسی عمومی کشور به‌ویژه خطاها و معضلات شناختی کمک شایانی می‌نماید و همزمان با اتکا به پشتوانه فرهنگ و تمدن غنی ایران، ابزارها و فرصت‌های مغتنم و متعددی را در اختیار دستگاه دیپلماسی کشور به‌ویژه در عرصه دیپلماسی عمومی قرار می‌دهد. بنابراین در راستای تحقق پیوند مزبور، در این پژوهش علاوه بر اینکه الزامات و ضروریات اولیه ناشی از آن برشمرده شد، راهکارهای عملیاتی شدن آن احصا گردید تا با کاربست آنها فرصت‌های بیشتری در عرصه تعاملات فرهنگی میان ایران با سایر کشورها ایجاد شود و همزمان زمینه افزایش بیش از پیش قدرت نرم کشور فراهم شود. این راهکارها جنبه‌های مختلفی از دیپلماسی عمومی کشور را شامل می‌شود و در بردارنده توجه ویژه به عناصر فرهنگی ایران از یکسو و تحولات ساختاری از سوی دیگر است که در جدول زیر ترسیم شده است:

جدول ۶. چگونگی پیوند ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی

اهداف	الزامات	راهکارها	
		نرم افزاری	سخت‌افزاری
<ul style="list-style-type: none"> - اشاعه تصویر مطلوب از ایران (افزایش منزلت و پرستیژ بین‌المللی) - تقویت روحیه تعامل‌گرایی فرهنگی در 	<ul style="list-style-type: none"> - شناخت مناسب از ایران - شناخت مناسب از دیگری‌های ایران بوئژه نسبت به 	<ul style="list-style-type: none"> تهیه نقشه راه مدون در زمینه ایران‌شناسی مشمول بر: - به‌کارگیری عناصری فرهنگی ایران - کاربست ریشه‌های مشترک برای ارتقاء 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد ارتباط ساختاری میان ایران‌شناسی با حوزه بین‌الملل - تلاش برای تاسیس کرسی‌های ایران‌شناسی

راهکارها		الزامات	اهداف
سخت‌افزاری	نرم‌افزاری		
<ul style="list-style-type: none"> - حمایت از پژوهشگران ایران‌شناسی در داخل و خارج - اجرای دیپلماسی رسانه‌ای توسط شبکه‌های برون‌مرزی صداوسیما با راهبردهای مناسب 	<ul style="list-style-type: none"> روابط با سایر ملل - پاسخ مناسب به نیاز هویتی همسایگان ایران - ایجاد زمینه برای شناخت کافی سفرا و رایزنان ایران - تولید محتوا در جهت مقابله با ایران‌هراسی - تولید محتوای کارآمد برای دیپلماسی رسانه‌ای با محوریت ایران‌شناسی 	<ul style="list-style-type: none"> همسایگان - ایجاد الفت میان کشورها - ایجاد همگرایی حداکثری - کم‌کردن واگرایی‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> جامعه - مقابله با ایران‌هراسی - هم‌افزایی فرهنگی (از طریق گسترش تعاملات فرهنگی، علمی، آموزشی، رسانه‌ای و ...) - افزایش قدرت نرم ایران

در پایان دو دسته پیشنهاد در ارتباط با این پژوهش طرح می‌شود:

پیشنهاد‌های رسانه‌ای و کاربردی

پیشنهاد‌های رسانه‌ای برای حوزه دیپلماسی رسانه‌ای ایران بر اهمیت دیپلماسی رسانه‌ای از طریق ایفای نقش مطلوب و مناسب شبکه‌های برون‌مرزی و بین‌المللی صداوسیما نظیر العالم، الکوثر و پرس‌تی‌وی از طریق اتخاذ راهبردهای رقابتی تأکید دارد. به لحاظ محتوایی نیز معاونت برون‌مرزی صداوسیما می‌تواند با تکیه بر تولید محتواهایی که بهره‌مند از تمامی عناصر فرهنگی ایران شامل دوره باستان و پس از اسلام است و هدف آن معرفی واقعی ایران، گسترش تعاملات فرهنگی و مبارزه با ایران‌هراسی است، نقش محوری داشته باشد. در این راستا، تعامل با سایر نهاد‌های متولی در زمینه ایران‌شناسی و دیپلماسی عمومی برای پیشبرد این اهداف ضروری است.

پیشنهاد‌های پژوهشی برای تحقیقات آتی

بررسی متون و عناصر فرهنگی ایران و استخراج عناصر ایرانی که بر جنبه‌های تعاملی فرهنگ و تمدن ایران تکیه دارد و کشش‌هایی که در این فرهنگ برای تعامل با سایر فرهنگ‌ها وجود دارد

و نحوه کاربست آن در دیپلماسی عمومی و دیپلماسی رسانه‌ای کشور اقدامات پژوهشی بعدی در راستای این پژوهش است که می‌تواند بر غنای اقدام فعلی بیفزاید.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- آشوری، داریوش (۱۳۷۷). *ما و مدرنیت*. تهران: موسسه فرهنگی صراط.
- اژدری، لیلا؛ فرهنگی، علی‌اکبر؛ صالحی‌امیری، سیدرضا و سلطانی‌فر، محمد (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهبرد. *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، سال هفتم، شماره ۲۸، صص ۱۵۹-۱۲۳.
- امین‌فرد، احمد (۱۳۹۹). راهبردهای ارتقای دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران برای برون‌مرزی صداوسیما. *پژوهشنامه رسانه بین‌الملل*.
- بهزادنسب (۱۳۹۶). بررسی وضعیت و جایگاه سیاست‌گذاری دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. سال دوم. شماره ۳. ۲۹۲-۲۶۷.
- حاتم‌زاده، عزیرالله؛ صناعی، علی و شکری، مرتضی (۱۴۰۱). مدیریت تصویر بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران: آسیب‌شناسی و توصیه‌ها. *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال ۲۵، شماره ۴، صص ۲۸۱-۲۴۹.
- حسین‌خانی، الهام و امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد (۱۳۹۶). واکاوی عناصر تشکیل دولت در اسطوره‌های هویت‌ساز ایران باستان. *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، دوره ۱۳، شماره ۳۸، صص ۱۷۲-۱۴۵.
- حق‌پرست، هادی و خدایین، زهرا (۱۳۹۹). درآمدی بر دکتترین مطلوب دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. *مجله بین‌المللی پژوهش ملل*، دوره ۵، شماره ۵۴، صص ۱۰۰-۸۸.
- حق‌شناسی، محمدامیر و اکبری، کمال (۱۳۹۹). بایسته‌های محتوایی دیپلماسی رسانه‌ای ایران در مناطق روس‌زبان. *پژوهشنامه رسانه بین‌الملل*، سال پنجم، شماره ششم، صص ۱۳۵-۱۱۱.
- حبیبی، حسن (۱۳۸۹). *طراحی مقدماتی برای ایران‌شناسی نظام یافته*. تهران: فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی.
- درخشنده‌لرزجانی، مریم و دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۷). چندجانبه‌گرایی فرهنگی؛ الگویی تعاملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه علمی مطالعات میان فرهنگی*، سال ۱۳، شماره ۳۶، صص ۶۵-۳۷.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و ذبیحی، رضا (۱۴۰۲). ایران‌شناسی و سیاست خارجی ایران، ظرفیت‌ها و زمینه‌های تعامل. *مطالعات ایران‌شناسی*، دوره ۸، شماره ۲۲، صص ۶۵-۳۸.

- رزمجو، علی‌اکبر، خسروی، افسانه، عنایتی‌شبکالایی، علی (۱۳۹۵). *درآمدی بر دیپلماسی رسانه‌های ایران* (مطالعه موردی دیپلماسی رسانه‌های صداوسیما)، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- زرشناس، زهره (۱۳۹۱). *درآمدی بر ایران‌شناسی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سلطانی‌فر، محمد و خانداده، لیلا (۱۳۹۲). دیپلماسی رسانه‌های جمهوری اسلامی ایران (فرصت‌ها، چالش‌ها، آسیب‌شناسی و راهبردها). *مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، دوره ۱۴، شماره ۲۲، صص ۲۰۵-۱۸۱.
- سند تحول رسانه ملی در افق ۱۴۰۵ (۱۴۰۲). ویراست دوم، خرداد ۱۴۰۱.
- شفا، شجاع‌الدین (۱۳۴۸). *جهان ایران‌شناسی*. جلد اول، تهران: کتابخانه سلطنتی.
- زند، زاگرس (۱۴۰۲). *ایران‌شناسی: هویت، فرهنگ و خلیقات ایرانی*. تهران: نشر نگاه معاصر.
- طالبی‌طادی، بهنام؛ عزیزپور، قاسم و حاجی‌کرم‌رعیت، محمدرضا (۱۳۹۹). *قاعده‌نگاری تالیف قلوب در فقه سیاسی*.
- عسگری، محمود (۱۳۸۹). رویکردی انتقادی به نظریه قدرت نرم. *فصلنامه راهبرد دفاعی*، دوره ۸، شماره ۲۸، صص ۲۱۶-۱۹۵.
- لنگرودی، امیر و لنگرودی، احمد (۱۴۰۰). *نوروز؛ تجلی پیوند سیاست همسایگی*. *مجله امنیت*، سال چهارم، شماره ۳۶، صص ۷۴-۶۶.
- موسوی‌زاده، علیرضا و جاودانی‌مقدم، مهدی (۱۳۸۷). نقش فرهنگ ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. *دانش سیاسی*، سال دوم، شماره ۴، صص ۲۲۵-۱۸۷.
- میرمحمدصادقی، سیدمهدی و حاجی‌مینه، رحمت (۱۳۹۷). تبیین دیپلماسی فرهنگی ایران در قبال ایران‌هراسی. *فصلنامه علمی مطالعات میان فرهنگی*، سال سیزدهم، دوره ۳۶، صص ۱۴۶-۱۲۳.
- نیک‌روش، مسعود و پویا، علیرضا (۱۳۹۹). ظرفیت‌های برون‌مرزی رسانه ملی در ارتقای دیپلماسی رسانه‌های جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: منطقه خلیج فارس). *پژوهشنامه رسانه بین‌الملل*، سال پنجم، شماره ششم، صص ۲۴۵-۲۲۷.
- یحیایی، سبجان و کیا، سیده‌مرضیه (۱۳۸۸). مطالعه موردی انگاره‌های هویت فرهنگی و هویت ملی ملت‌های ایران و افغانستان با تأکید بر نگره‌های مهاجران افغانی به ایرانیان. *مطالعات ملی*، دوره ۱۰، شماره ۳۷، صص ۱۵۶-۱۳۵.

منابع انگلیسی

- Ang, I., Isar, Y. R., & Mar, P. (2018). Cultural diplomacy: beyond the national interest?. In *Cultural Diplomacy: Beyond the National Interest?* (pp. ۱۴-۴۲). Routledge.
- Bjola, C., & Holmes, M. (2015). *Digital diplomacy: Theory and practice*. Routledge.

- Cerulo, K. A. (1997). Identity construction: New issues, new directions. *Annual review of Sociology*, 23(1), 385-409.
- Cull, N. J. (2009). Public diplomacy before Gullion: The evolution of a phrase. In *Routledge handbook of public diplomacy* (pp. 19-23). Routledge.
- Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The annals of the American academy of political and social science*, 616(1), 31-54.
- Golan, G. J., & Yang, S. U. (2015). Introduction: The integrated public diplomacy perspective. *International public relations and public diplomacy: Communication and engagement*, 1-14.
- Gilboa, E. (2008), "Searching for a theory of public diplomacy", *The annals of the American academy of political and social science*, 616(1), 55-77.
- Khan, M. (2021), "Role of Media in Diplomacy", Issue 3 Int'l JL Mgmt. & Human., 4, 3459.
- Malone, G. D. (1985), "Managing public diplomacy", *Washington Quarterly*, 8(3), 199-213.
- Mirmohammad Sadeghi, M. S., & Hajimineh, R (2019), "The role of Iran's soft power in confronting Iranophobia", *Вестник МГИМО Университета*, (4 (67)), 216-238.
- Nye, J. S. (2004), "Soft power: The means to success in world politics", *Public affairs*. 107-110.
- Nye Jr, J. S. (2008), Public diplomacy and soft power. *The annals of the American academy of political and social science*, 616(1), 94-109.
- Snow, N., & Taylor, P. M. (2009), *Preface and introduction. Routledge Handbook on Public Diplomacy*, New York: Routledge, pp. ix-xi.
- Signitzer, B. H., & Coombs, T. (1992), "Public relations and public diplomacy: Conceptual convergences", *Public relations review*, 18(2), 137-147.
- Rawnsley, G. (1999), Monitored broadcasts and diplomacy. In *Innovation in diplomatic practice* (pp. 135-150). London: Palgrave Macmillan UK.
- United States. Advisory Committee on Cultural Diplomacy. (2005). *Cultural Diplomacy, the Linchpin of Public Diplomacy: Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy*. US Department of State.
- Waltz, Kenneth (1970), "The Myth of National Interdependence", in: *Globalism versus Realism*, Routledge, Vol. 3, pp. 81-96.

منابع آنلاین

- اساسنامه اصلاحی بنیاد ایران‌شناسی (۱۴۰۰)، تارنمای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/en/law/show/1675327>
- اساسنامه سازمان صداوسیما (۱۴۰۲)، تارنمای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90402>
- اساسنامه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۴۰۱)، تارنمای سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، قابل دسترس در: <https://www.icro.ir>
- پایگاه اطلاع‌رسانی دولت (۱۴۰۰)، برپایی کرسی‌های ایران‌شناسی یک ضرورت فرهنگی در جوامع بین‌المللی است، قابل دسترس در: <https://dolat.ir/detail/364953>
- سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ (۱۳۸۳)، متن کامل ابلاغیه رهبر معظم انقلاب اسلامی و چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، خبرگزاری ایسنا، قابل دسترس در: <https://www.isna.ir/news/03577-8305>
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲)، تارنمای شورای نگهبان، قابل دسترس در: <https://www.shora-gc.ir/fa/news/4707>
- قانون برنامه هفتم توسعه (۱۳۹۹)، تارنمای شناسنامه قانون، قابل دسترس در: <https://www.shenasname.ir>
- قانون وظایف وزارت امور خارجه (۱۴۰۲)، تارنمای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91058>